

૨. ભાવ - નગર

ભગીરથ વલલબ્દ

તેમનો જન્મ ૫ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૪ના રોજ ગાંધીનગર જિલ્લામાં આવેલા નાદરી ગામે થયો છે. તેઓ વલલબ-વિદ્યાનગરની સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટીના ગુજરાતી વિભાગના અધ્યાપક અને અધ્યક્ષ પણ રહી ચૂક્યા છે. ‘સમૃતિ કળશ’, ‘શાખના સગપણ’, ‘અક્ષરનાં અજવાળાં’, ‘પ્રકૃતિ પર્વ’, ‘કાણનો ઝડ્ઝો’, ‘નાઈટલેભ્સ’, મધ્યકાલીન ગુજરાતી કવિતાનો વૈભવ જેવા અનુવાદ, કવિતા, નિબંધ, લઘુકથા, વાર્તા અને સંપાદિત પુસ્તકો તેમણે આપ્યા છે. ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમીનું પારિતોષિક તથા ૨૦૦૮નો કુમારચંદ્રક તેમને મળ્યો છે.

સૂર ફૂતિનો

પ્રસ્તુત ફૂતિ પિતા-પુત્રીની લાગણી દર્શાવતી લઘુકથા છે. સામાન્ય ધરકામ કરનાર મહેનતુ અને કામઢી પુત્રી તેમજ તેના મહેનતુ, પ્રામાણિક અને લાગણીશીલ પિતાના પ્રેમનું સુંદર અને સચોટ શૈલીમાં આલેખન કરવામાં આવ્યું છે. બાપ-દીકરી બન્ને મજૂરી કરીને ગુજરાન ચલાવે છે પણ આ મજૂરીની વાત એકબીજને જણા ન થાય તેની પૂરી તકેદારી રાખે છે. લાગણીથી છલકતા પિતા-પુત્રીના હદ્યના ભાવને લેખકના સરળ શાખાને કારણે તેમાં મીઠાશ ઉમેરાય છે જે વાતને માણવાલાયક બનાવે છે. બન્નેનો એકબીજ પ્રત્યેનો અનન્ય પ્રેમ સુંદર ચિત્ર ખડું કરે છે.

રજનો દિવસ હતો. હું મારી રૂમમાં સહેજ આડો પડેલો. પંખો ધીમે ધીમે ચાલતો હતો. એટલામાં બારણું ખખડ્યું.

‘કોણ ?’ મેં પૂછ્યું.

‘એ તો હું ખુડી.’

‘ખુલ્લું જ છે આવ ને !’

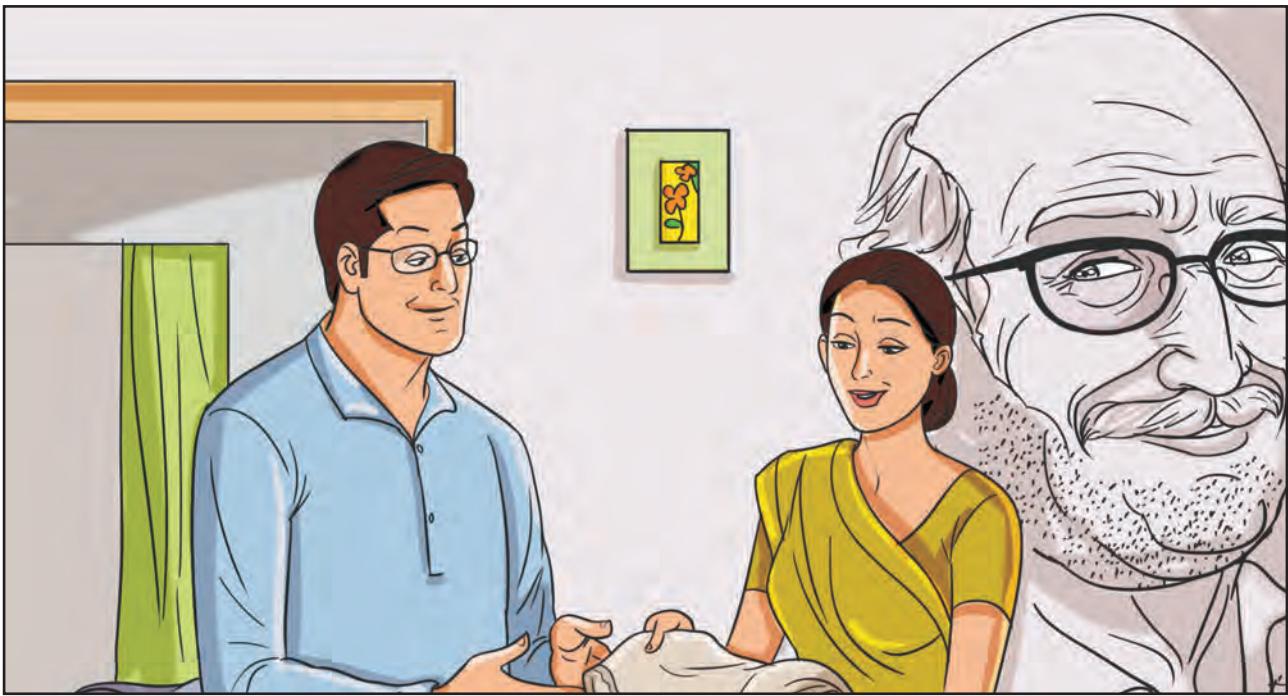
સ્મિતાળવી ખુડી હળવેથી બારણું ખોલી, ત્યાં જ થોભી. ખુડી એ મારી કામવાળી. ખૂબ નિયમિત, પ્રામાણિક, કામઢી. દેખાવે શ્યામ પણ ચોખ્ખી. કામ સિવાય ઊંચે નજરેય ના કરે એટલી શરમાળ. હું સહેજ ચોક્યો. એ ધીમે અવાજે નીચું જોઈને બોલી :

‘શેઠ, તમે કાલે ભાવનગર જવાના ?’

‘હા, તને કોણે કહ્યું ?’

‘એ તો તમે જ હેઠળ પે.... લા ધોબીને નહોતા કહેતા....’

‘તે તારે ભાવનગરનું શું કામ પડ્યું ?’ મેં પૂછ્યું.

‘શેઠ, એ તો છે ને મારા બાપાને હારુ એક શાલ મોકલાવવી છે...’ એ સંકોચાતાં સંકોચાતાં બોલી.

‘શું નામ તારા બાપાનું? ભાવનગરમાં ક્યાં રહે છે?’

‘એ તો શેઠ ખોડિયાર રસ્તો કોઈ ઝૂપડાવાળાને કહેશો ને કે ભૈ ‘ભગો મારવાડી’ એટલે આખો મલક ઓળખશે.’
મેં કહ્યું, ‘સારું.’

પછી મારા હાથમાં ભરત ભરેલી શાલ હેતપૂર્વક આપતાં કહેવા લાગી : ‘આ પેલા માસ્તર કાશ્મીરથી લાયેલા તે
જે દિવારી બુનસમાં આલેલી. મારો બાપ બચારો ટાઢમાં ઓઢશે.’ કહેતાં કહેતાં, વેદનાશીલ વધ્ને એ ગઈ.

વળી થોડી વારે, પાછી આવી મને કહેવા લાગી - ‘અને શેઠ, મું તમારે ઘેર કોંમ કરું છું એ વાત ઈમને નો કરતા
હોં !’ કરુણાપૂર્વક બોલી.

અભ્યાસકાળ પછી ખાસ મળાયું જ નહોતું એટલે ભાવનગરમાં મિત્રને ત્યાં જ ઊતર્યો. ચા પાણી કર્યા. વાતમાંથી
વાત નીકળતાં જ મેં પૂછ્યું, ‘ધણા વખતે મળ્યા, નહિ ?’ એણે આંખોથી આખો અતીત ઉક્ખ્લ્યો.

પછી મેં પૂછ્યું.

‘અહીંથી ખોડિયાર કેટલે ?’

‘કેમ દરશન કરવા જવું છે ?’

‘ના ભૈ ! એક સંપેતરું છે ?’

‘કોનું ?’ મિત્ર જિજાસાથી પૂછ્યું.

મેં કહ્યું : ‘તમે ભગો મારવાડી કરીને કોઈ છે એને ઓળખો ?’ મિત્ર હસવા લાગ્યો. મેં કહ્યું : ‘કેમ હસવું
આવ્યું ?’

‘ભૈ, ભગો મારવાડીને કોણ ના ઓળખે ? એ ભલો ને એનું કામ ભલું. સિતેર વરહ થયાં હશે પણ ભાયડો કું
મહેનત કરે છે કે મહેનત... એ તો આપણો માળી છે !’

એટલામાં જ ભગો મારવાડી દેખાયો. હાડકાંનો માળો કેદેથી વળેલો. વધી ગયેલી દાઢી. હું જેઈ રહ્યો.

મિત્ર બોલ્યો : ‘અલ્યા, તારી દીકરીએ શાલ મોકલી !’

એ રૂમમાં આવ્યો. પલાંઠી વાળીને બેઠો. બે હાથ જોડ્યાં. કેવી દ્યનીય મુદ્રા !! આંખોમાં જળજળિયાં !! શાલ હાથમાં લેતાં એના હાથ ધૂજતા હતા. પાંપણો ઝૂકી ગઈ હતી. વળી પાછો પૂછવા લાગ્યો.

‘સાયેબ મારી ખુડી હેમખેમ તો સેને ?’ ‘હા હા મજલમાં’ હું કહેતો રહ્યો. એણે ખુડી વિશે, એના દાઢાંદિયા પતિ વિશે મારી પાસેથી જાણવા ઘણી કોશિશ કરી. મેં સાચવી સાચવીને જ ઉત્તર આપ્યા. મિત્ર સાંભળી રહ્યો.

બીજે દિવસે સવારે હું નીકળવાનો હતો. એ ટાઈમસર આવી ગયો. મને એક પોટકી આપતાં નમૃતાથી કહેવા લાગ્યો.

‘સાયેબ, આ ઝોડિયારમાનો પરસાદ મારી ખુડીને પોંચાડને માતાજી તમારુંથી ભલું...’

મેં પોટકી લીધી એણે મારી એટેચી લીધી. બસસ્ટેન્ડ સુધી વળાવવા આવ્યો. બસ ઊપડી એટલે હળવેથી કહે - ‘સાયેબ, મારી ખુડીને મું મજૂરી કરું છું એ વાત ના કેંતા, નકારી ચન્ત્યા...’ ને એનો ઊંચો થયેલો હાથ હું જેતો રહ્યો.

અધ્યાપન સંકેત

પ્રસ્તુત લઘુવાર્તાના અધ્યાપનની શરૂઆતમાં માતાપિતા અને સંતાનો વચ્ચેના મજબૂત અને નિઃસ્વાર્થ ગ્રેમ બાબત ચર્ચા કરવી. માતા-પુત્ર અને પિતા-પુત્રી વચ્ચેના અતૃપ્ત સ્નેહની વાત ઉદાહરણ દ્વારા સ્પષ્ટ કરવી. લઘુપ્રક્ષો પૂછીને વિષયવસ્તુ સમજલવવું. ભાવનગર અને ભાવ-નગરના તફાવત દ્વારા પાઠના શીર્ષકની યથાર્થતા સમજલવવી. પ્રસ્તુત વાર્તાના પિતા-પુત્રીના પાત્રોની નિખાલસતા, મૂક લાગણીને સરળ શબ્દોમાં વ્યક્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો.

પુત્રીના શોઠ અને પિતાના શોઠની અમીરાત પણ વિદ્યાર્થીઓના ધ્યાનમાં લાવવી. સ્વાધ્યાયોના સ્વરૂપનો ઘ્યાલ રાખી જરૂરી માહિતી આપવી.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દ માટે પાઠમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો :

(૧) કામગારી	(૨) મુખાકૃતિ	(૩) ઈમાનદાર	(૪) ભૂતકાળ
(૫) પ્રયત્ન	(૬) કમર	(૭) માટે	(૮) દરવાજે

સ. ૨. નમૂના પ્રમાણે લખો : દા. ત. : મધ્યરાત - મધ્યાહ્ન

(૧) નિયમિત	(૨) પ્રામાણિક	(૩) શોઠ	(૪) ઉત્તર	(૫) શત્રુ	(૬) વિનપ્ર

સ. ૩. નીચેના શબ્દમાંથી અનેક અર્થપૂર્ણ શબ્દ બનાવો : (૧) ભાવનગર (૨) અમદાવાદ

સ. ૪. નીચેના તળપદા શબ્દો માટે માન્ય ભાષાના શબ્દ લખો : દા.ત. : બુનસ - બોનસ

(૧) મું	(૨) ઈમને	(૩) ભૈ	(૪) ભાયડો
(૫) સાયેબ	(૬) ચન્ત્યા	(૭) વરહ	(૮) સે

- સ. ૫. શર્ષદસમૂહ માટે એક શર્ષદ આપો :
- (૧) કોઈને પહોંચાડવા માટે આપેતી વસ્તુ - (૨) વસ્તુ ભેગી કરી કપડામાં બાંધેલી ગઢડી -
 (૩) તરત શરમાઈ જય તેવી વ્યક્તિ - (૪) કપડાં ધોવાનો વ્યવસાય કરે તે -
- સ. ૬. પાઠમાં આવતા બે ડિલિપ્રોગ શોધો અને તેનો અર્થ લખો.
- સ. ૭. ઓળખો : (૧) દેખાવે શ્યામ, સ્વભાવે શરમાળ - (૨) ખુડીના બાપા -
 (૩) ભગા મારવાડીના શેઠ - (૪) ભાવનગર મિત્રના ધરે જનાર -
- સ. ૮. ખાતી જગ્યામાં ખુડી વિશે યોગ્ય શર્ષદ લખીને પરિચ્છેદ પૂર્ણ કરો :
 સ્મિતાળવી _____ હળવેથી બારણું ખોલી, ત્યાં જ થોભી, ખુડી એ મારી _____ ખૂબ _____, _____,
 _____ દેખાવે _____ પણ _____ કામ જિવાય ઉંચે નજરેય ના કરે એટલી _____.
- સ. ૯. પાઠના આધારે નીચેનાં વિધાનો પૂર્ણ કરો :
- (૧) શેઠ, તમે કાલે _____ (૨) મારા બાપાના હારુ એક _____
 (૩) 'ભગો મારવાડી' એટલે _____ (૪) આ ખોડિયાર માતાનો પરસાં _____
 (૫) સાયેબ, મારી ખુડીને મું _____ (૬) શાલ હાથમાં લેતાં _____
- સ. ૧૦. પાઠના આધારે નીચેનાં વિધાનો પૂર્ણ કરો :
- (૧) મારા બાપાને હારુ _____.
 (અ) પૈસા મોકલવા છે (આ) શાલ મોકલવી છે (ઇ) મીઠાઈ મોકલવી છે
 (૨) ભરત ભરેલી શાલ કાશમીરથી _____.
 (અ) માસ્તર લાવેલા (આ) શેઠ લાવેલા (ઇ) બાપા લાવેલા
 (૩) શાલ લેતાં ભગા મારવાડીની આંખમાં પાણી આવી ગયાં કારણ કે _____.
 (અ) પ્રેમાળ દીકરીની યાદ આવી ગઈ (આ) તેને દીકરી-જમાઈ યાદ આવ્યા
 (ઇ) શાલ ખૂબજ સુંદર હોવાથી ગમી ગઈ
- સ. ૧૧. પાઠના આધારે નીચેનાં વાક્યોને તેના ઘટનાક્રમ પ્રમાણે ગોઠવો :
- (૧) ભગો મારવાડી શેઠને વળાવવા બસસ્ટેન્ડ સુધી ગયો. (૨) ખુડીએ શેઠના હાથમાં શાલ આપી.
 (૩) ખુડી શેઠના ધરે આવી. (૪) શેઠ ખુડીને તેના બાપાનું નામ પૂછ્યું.
- સ. ૧૨. ખુડીનો તેના પિતા પ્રત્યેનો પ્રેમ તમારા શર્ષદોમાં વર્ણવો.
- સ. ૧૩. નીચેના નામ સાથે પાઠમાં આવતા વિશેખણ શોધીને લખો :
- (૧) _____ ખુડી (૨) _____ શાલ (૩) _____ વદન
 (૪) _____ મુદ્રા (૫) _____ ચિંતા (૬) _____ ભગો

સ. ૧૪. વચ્ચન બદલો :

(૧) બારણું	(૨) મિત્ર	(૩) પંખા	(૪) આંખો
(૫) જૂંપડું	(૬) દીકરીઓ	(૭) સહેબો	(૮) પાંપડું

સંભાષણ

★ તમારી શાળાના સફાઈ કર્મચારીની કામગીરી બાબત વર્ગમાં સમૂહચર્ચા કરો.

પ્રકલ્પ

★ ‘દીકરી મારી લાડકવાચી- લક્ષ્મીનો અવતાર’ ગીત ઇન્ટરનેટની મદદથી મેળવો અને કાઈ પેપર પર લખીને ભીતપત્રક બનાવો.

હું વાંચું ..... તમે પણ વાંચો.

કેટલું મળ્યું ?

મેક્સિકોના એક પ્રેદેશમાં ઠંડા અને ગરમ પાણીના ઝરા પાસે પાસે આવેલા છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓ પોતાનાં કપડાં પહેલાં ઊકળતા પાણીના ઝરામાં બોળે છે અને પછી બાજુના ઠંડા પાણીમાં તારવીને નિયોવી નાખે છે. આવી સગવડ જેઈને ત્યાં ગયેલ એક પ્રવાસીએ કહ્યું : “આવી સરસ કુદરતી સગવડ મળવાથી અહીના લોકો ઈશ્વરનો આભાર માનતા હશે !”

‘આભાર ?’ ત્યાંના રહેવાસીએ સામે પ્રશ્ન કર્યો, ‘અરે, અહીના લોકો તો અફ્સોસ કરે છે કે ઝરામાં ગરમ પાણી તો છે પણ તે સાબુ કે સોડાવાળું નથી !’

કેટલાંક દુઃખો આપણો પોતે ઊભા કરીએ છીએ. એમાંનું એક દુઃખ આપણા અસંતોષનું છે.

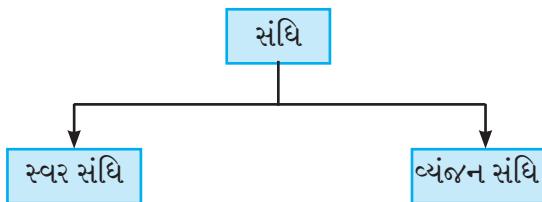
સામાન્ય રીતે, માણસ પોતાને જે મળવું જેઈએ તે મળ્યું નથી, પોતાને કેટલો અન્યાય થયો છે એનો જ વિચાર કરે છે. આવા વિચારને કારણે તેનામાં અસંતોષ જન્મે છે અને અસંતોષમાંથી દુઃખ જન્મે છે.

આવી રીતે વિચારનાર માણસને અન્યાય થયો હશે અને તેને કારણે તેને કેટલુંક ગુમાવવું પડયું હશે; પરંતુ તેને જે ગ્રાપ્ત થયું છે તેમાં કેટલી બધી વ્યક્તિઓનો ફાળો છે, તેનો તેને વિચાર આવે છે ખરો ? આપણા જીવનની રચના એટલી અટપટી છે કે આપણે ગમે તેટલા શક્તિશાળી હોઈએ તોપણ આપણી પાસેનું બધું માત્ર આપણી શક્તિઓને કારણે જ પ્રાપ્ત થઈ શકે નહિ. કેટલી બધી વસ્તુઓ આપણને આપણા પૂર્વને તરફથી વારસામાં મળેલી હોય છે ! કેટલું બધું મિત્રોને કારણે પ્રાપ્ત થયું હોય છે ! કેટલું દેશને કારણે, સમાજને કારણે, જાણીતા અને અન્નાયા લોકોને કારણે આપણાને મળ્યું હોય છે !

આપણે જે કાઈ હોઈએ, જ્યાં હોઈએ, ત્યાં પહોંચવામાં કેટલી બધી વ્યક્તિઓનો ફાળો છે તેનો જે આપણે વિચાર કરીએ તો એમના તરફ આપણા મનમાં આભારની લાગણી ઉત્પન્ન થયા વિના રહે નહિ. જે માણસ બીજના ઝાણાનો સ્વીકાર કરે છે, તે ઊંડા સુખ અને સંતોષની લાગણી અનુભવી શકે છે.

- મોહમ્મદ માંકડ

સંધિ - (૧)

આહી આપણે સ્વરસંધિ વિષે સમજુશું. જ્યારે સ્વરનું જોડાણ સંધિના નિયમ પ્રમાણે થાય ત્યારે તેને સ્વરસંધિ કહે છે.

દા.ત. : દેશ + અભિમાન = દેશાભિમાન $\longrightarrow$ સરખી જલતિના સ્વરનું જોડાણ.

પરમ + ઈશ્વર = પરમેશ્વર $\longrightarrow$ જુદી જલતિના સ્વરનું જોડાણ.

મહત્વની સ્વરસંધિ નીચે પ્રમાણે છે.

(અ) અ + અ = આ

(૧) ભાવ + અર્થ = ભાવાર્થ

(૨) પર + અધીન = પરાધીન

(૩) સ્નેહ + અધીન = સ્નેહાધીન

(૪) વૃદ્ધ + અવસ્થા = વૃદ્ધાવસ્થા

(બ) આ + આ = આ

(૧) મહા + આત્મા = મહાત્મા

(૨) તૃખા + આતુર = તૃખાતુર

(૩) ચિંતા + આતુર = ચિંતાતુર

(૪) મહા + આલય = મહાલય

(ક) ઈ + ઈ = ઈ

(૧) રવિ + ઈન્દ્ર = રવીન્દ્ર

(૨) પરિ + ઈક્ષા = પરીક્ષા

(૩) યતિ + ઈન્દ્ર = યતીન્દ્ર

(૪) જગત + ઈન્દ્ર = જગતીન્દ્ર

(ઝ) ઈ + ઈ = ઈ

(૧) નારી + ઈશ્વર = નારીશ્વર

(૨) યોગી + ઈશ્વર = યોગીશ્વર

(૩) રજની + ઈશ = રજનીશ

(૪) પાર્વતી + ઈશ = પાર્વતીશ

(ઝ) ઊ + ઊ = ઊ

(૧) ભાનુ + ઊદ્ય = ભાનૂદ્ય

(૨) ગુરુ + ઊતમ = ગુરૂતમ

(૩) સુ + ઊકિત = સૂકિત

(૪) લધુ + ઊતર = લધૂતર

(ઝ) ઊ + ઊ = ઊ

(૧) વધૂ + ઊર્મિ = વધૂર્મિ

(૨) સિંધૂ + ઊર્મિ = સિંધૂર્મિ

ભાગ્યના દ્વાર ખોતવા માટે મહેનતની ચાવી જ જોઈએ.

